

Petteri Kiponoja
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2023

”USKALTA OLLA OMA ITSENSÄ JA SELLAISEN, KUIN ON”

Vankitaustaisten, päihderiippuvuudesta toipuvien kokemukset vankilan päihdekuntoutuksesta

TIIVISTELMÄ

Petteri Kiponoja

”Uskaltaa olla oma itsensä ja sellainen kuin on” – Vankitaustaisten, päihderiippuvuudesta toipuvien kokemukset vankilan päihdekuntoutuksesta

Sivuja 28, 3 liitettä

syksy 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten toipumisorientaatio voi lähestymistapana näkyä päihdetyössä. Opinnäytetyössä aiheen tarkastelu rajoittui entisten vankien haastatteluihin, jotka ovat käyneet läpi vankilan päihdekuntoutuksen ja ovat haastatteluhetkellä olleet toipumisen polulla.

Tutkimuspainotteinen opinnäytetyö koostui kuvailevasta teoriaosuudesta sekä runkohaastattelusta. Teoriaosuudessa kartoitin vankiloiden päihdetyötä, päihderiippuvuuksien kehittymistä lyhyesti, päihderiippuvuuksista toipumisen polkuja sekä toipumisorientaation käsitettä. Nämä kaikki teemat linkittyivät toteutettuihin haastatteluihin. Koska Suomen vankiloiden päihdetyön kenttä on laaja, teoriaosuuden tarkoituksena oli osaltaan avata tätä laajaa kenttää. Opinnäytetyön tavoitteena oli antaa vapaasti hyödynnettävää tietoa, jonka avulla toipumiskeskeistä näkökulmaa voitaisi edistää päihdetyössä. Haastattelut toteutettiin yhteistyössä KRIS Satakunta ry:n kanssa.

Opinnäytetyö pyrki vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Miten toipumisorientaatio oli tunnistettavissa päihderiippuvuuksista toipumisen polulla olevissa entisissä vangeissa? Miten vankila ympäristönä olisi voinut parhaiten tukea vankia kohti toipumisen polkua? Miten Suomessa vankilan päihdekuntoutus toimi?

Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet vaihtelevasti vankilan eri kuntoutusohjelmiin. Osa haastateltavista oli osallistunut yhteen vankilan kuntoutusohjelmaan, kun taas eräs haastateltava oli osallistunut useisiin eri ohjelmiin. Tutkimuksen tulokset oli analysoitu toipumisorientaation periaatteiden mukaisesti. Periaatteet olivat identiteetti, yhteys muihin ihmisiin, toivo, vahvistuminen ja merkityksellisyys.

Haastatteluaineistoa tarkastellessani toipumisorientaation periaatteiden kautta pystyi toteamaan, että kaikki toipumisorientaation periaatteet näkyivät haastateltavien vastauksissa. Vaikka kaikki periaatteet eivät näkyneet jokaisen haastateltavan kohdalla, periaatteet tulivat näkyviin kuitenkin kaikista haastatteluista. Yhtenä kehittämiskohteena haastateltavat toivat esiin päihdetyön sekä päihteettömien ympäristöjen lisäämisen kaikille osastoille vankilassa.

Asiasanat: kriminaalityö, päihdekuntoutus, toipumisorientaatio

ABSTRACT

Petteri Kiponoja

“Dare to be yourself and be who you are” – Experiences of prison substance abuse rehabilitation for people with a prison background and are recovering from substance addiction

28 pages and 3 appendices

Fall 2023

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Services

The purpose of the thesis was to study how recovery orientation can be reflected as an approach in substance abuse work. In the thesis, the examination of the topic was limited to interviews with former prisoners who have gone through substance abuse rehabilitation in prison and were on the path to recovery at the time of the interview.

The research-oriented thesis consisted of a descriptive theory part and a frame interview. The theoretical part charted substance abuse work in prisons, the development of substance addictions briefly, the paths to recovery from substance addictions and the concept of recovery orientation. All these themes were linked to the interviews conducted. The aim of the thesis was to provide freely usable information that can be used to promote a recovery-centred perspective in substance abuse work. The interviews were conducted in cooperation with KRIS Satakunta ry.

The thesis aimed to answer the following questions: how can recovery orientation be identified in former prisoners on the path to recovery from substance addictions? How could prison as an environment best support the prisoner towards the path of recovery? How does prison substance abuse rehabilitation work in Finland?

All interviewees had participated to varying degrees in the prison's various rehabilitation programmes. Some of the interviewees had participated in one prison rehabilitation programme, while one of them had participated in several different programmes. The results of the study have been analyzed according to the principles of recovery orientation. The principles are identity, connection with other people, hope, strengthening and meaningfulness.

When examined the interview data through the principles of recovery orientation, it can be stated that all the principles of recovery orientation are reflected in the interviewees' answers. As one area of development, the interviewees highlighted substance abuse work and increasing intoxicant-free environments in all wards in prison.

Keywords: prison work, recovery orientation, substance abuse work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET	5
3 VANKILOIDEN PÄIHDEKUNTOUTUS	5
4 PÄIHDERIIPPUVUUDEN KEHITTYMINEN	9
5 TOIPUMINEN PÄIHDERIIPPUUUDESTA.....	11
6 TOIPUMISORIENTAATIO	12
7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	15
8 TUTKIMUSLUPA, EETTISYYS, TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON ANALYYSIMENETELMÄT	16
9 TULOKSET	19
9.1 Toipumisorientaation periaatteet haastatteluissa	20
9.2 Johtopäätökset.....	23
10 POHDINTA	25
LÄHTEET.....	27
LIITE 1. Haastattelukysymykset.....	29
LIITE 2. Haastattelukutsu.....	30
LIITE 3. Aineistohallintasuunnitelma	31

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on vankiloiden päihdekuntoutuksen käyneiden entisten vankien toipumiskokemukset. Olen valinnut aiheen siitä syystä, että mielestäni toipujien kokemuksia tulisi hyödyntää osana palvelupolkujen suunnittelua. Tällä työllä haluan tuoda esille näkökulmaa, jossa kokemuksen omaavien näkemykset täydentävät ammattilaisten näkemyksiä päihdepalveluja suunniteltaessa ja kehitettäessä.

Valitsin aiheen opinnäytetyöhöni siitä syystä, että olen työskennellyt vankeustaustaisten asiakkaiden parissa päihdetyötä tehdessäni. Olen ammatillisesti kiinnostunut vankiloiden päihdekuntoutuksesta sekä päihdekuntoutuksen osuudesta osana toipumista. Vangit ovat monihaasteellinen asiakasryhmä, mutta samalla myös erittäin heikossa ja haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassamme. Yleisesti vangit, kuten myös päihderiippuvaiset, näyttäytyvät tutkimuksissa ongelmakeskeisinä sekä toimenpiteiden kohteena olevina tutkittavina. Opinnäytetyön tekijänä haluan osaltani haastaa tätä näkemystä; Haluan tuoda rinnalle tasa-arvoisemman tavan tarkastella kyseistä kohderyhmää sekä toivon kokemuksen, joka mielestäni on oleellinen osa toipumisen polkua.

Tarkastelen opinnäytetyötä toipumisorientaation periaatteiden näkökulmasta. Tyypillisesti toipumisorientaation viitekehystä on käytetty mielenterveystyössä eikä niinkään päihdetyössä. Opinnäytetyöni tavoitteena on löytää toipumisorientaation yhtymäkohtia päihdetyöhön entisten vankien haastattelujen kautta ja tätä kautta tuoda toipumisorientaation näkökulmaa päihdetyöhön. Haastatteluaineisto kerättiin yhteistyössä KRIS Satakunta ry:n kanssa. Opinnäytetyöni tarkoituksena on kysyä: Voisiko toipumisorientaatiota soveltaa myös päihdetyöhön? Miten toipumiskeskeisyys näkyy päihderiippuvuuksista toipuvien kuntoutuspolussa? Minkälaisia näkemyksiä toipujilla on vankiloiden päihdekuntoutuksesta ja päihdekuntoutuksen kehittämisestä?

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET

Opinnäytetyöni keskeisimmät käsitteet ovat päihderiippuvuudesta toipuminen, päihderiippuvuuden muodostuminen, vankiloiden päihdekuntoutus sekä toipumisorientaatio. Opinnäytetyön kohderyhmän kannalta vankiloiden päihdekuntoutus sekä päihderiippuvuudesta toipuminen ovat keskeisiä käsitteitä, sillä vankeista noin 80 prosentilla on arvioitu olleen päihderiippuvuus jossain elämänsä vaiheessa (Tourunen ym., 2019, s. 24).

Päihderiippuvuuden voi siis sanoa olevan vankien keskuudessa varsin yleistä, joten opinnäytetyön kannalta on perusteltua tarkastella vankilan laajaa päihdekuntoutuksen kenttää. Riippuvuuksien muodostumisen ja tarkemmin päihderiippuvuuden muodostumisen käsittely on osa opinnäytetyötä, sillä päihderiippuvuus on moninainen sairaus ja sen taustoittaminen auttaa ymmärtämään haastateltavien kokemuksia. Päihderiippuvuudesta toipuminen on valikoitunut käsitteeksi siitä syystä, että käsite taustoittaa erilaisia päihderiippuvuudesta toipumisen tapoja. Lisäksi kaikki opinnäytteeseen haastatellut entiset vangit ovat päihderiippuvuudesta toipuvia. Toipumisorientaation olen valinnut yhdeksi keskeiseksi käsitteeksi, sillä viitekehystenä toipumisorientaatiota ei ole juuri hyödynnetty päihdetyön kentällä. Tavoitteeni on opinnäytetyössäni etsiä jonkinlaista toipumisorientaation soveltamista päihdetyöhön ja parhaimmillaan tuoda vapaasti jaossa olevaa tietoa päihdetyön kentälle sekä tutkimustyöhön.

3 VANKILOIDEN PÄIHDEKUNTOUTUS

Vuosina 2006–2007 Suomessa toteutettiin rikosseuraamusasiakkaiden terveys-, työkyky- ja hoidontarvetutkimus. Tutkimus osoittaa, että vankien päihderiippuvuus on vähintään kymmenen kertaa yleisempää kuin tavallisilla suomalaisilla aikuisilla. (Partanen ym., 2015, s. 438.) Suuri osa rikoksista tehdään

päihtyneenä, tai rikoskierteeseen joudutaan päihteiden käytön rahoittamisen vuoksi. Koska päihderiippuvuus liitännäisilmiöineen on vangeilla yleistä, uusintarikollisuuden vähentämiseksi päihdekuntoutusta on rikosseuraamusalalla lisätty rikosoikeudellisen seuraamuksen kulkiessa rinnalla. (Partanen ym., 2015, s. 442.)

Suomen vankiloissa vankeja on historian saatossa jo pitkään pyritty kuntouttamaan. Kuntouttamisen muotoja vankiloissa ovat muun muassa kuntouttava työtoiminta sekä vankiloiden ohjelmatyö. Nykyinen vankiloiden ohjelmatyö on osa Rikosseuraamuslaitoksen tekemää laajaa vankeuden uudistustyötä. Uudistus pitää sisällään kehityslinjaukset rikosseuraamusalan ideologiaan, uusien vankilarakennusten suunnittelua, toiminnot vankilan sisällä sekä rikosseuraamustyöntekijöiden toimenkuvan. Kuntouttava ohjelmatyö on yksi aktivoinnin muoto, jonka avulla vankeja halutaan motivoida yhä enemmän kohti sisäistä muutosta. (Holmberg & Saari, 2021, 126.)

Vankilan päihdekuntoutustyö on avointa kaikille vangeille. Päihdekuntoutusta toteuttaa Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyöntekijät sekä Vankiterveydenhuolto. Vanki voi hakeutua päihdeohjaajan vastaanotolle keskustelemaan omista toiveista ja tavoitteista sekä pohtimaan, minkälainen päihdeinterventio häntä kiinnostaa. Koska vangeilla on usein monia haasteita, päihdeongelma on vain osa heidän selviytymistään haittaavasta kokonaisuudesta. Vankiloissa on myös päihdeettömiä osastoja, joissa vangit sitoutuvat päihdeettömyyteen ja tällöin parantavat mahdollisuuksiaan päihdeettömän elämäntavan oppimiseen jo vankeusaihana. (Lamminen, S. 2018, s. 302.)

Rikosseuraamusala on pyrkinyt valmistamaan vankeja rikoksettomaan elämään erilaisilla kuntouttavilla ohjelmilla. Vangeille on olemassa erilaisia päiväohjelmia, missä vangit pyrkivät opettelemaan muun muassa arjen taitoja, hakevat vanhemmuuteen tukea ja saavat valmennusta elämään vapaudessa. Lisäksi vangeille on tarjolla tavoitteellisen kuntoutuksen muotoja ja toimintaohjelmia. Psykososiaalisen kuntoutuksen alle kuuluvat päihde- ja sosiaalityö sekä psykologien ja vankilapastorien tarjoama yksilötyö. Useissa vankiloissa on ammatillisen kuntoutuksen ohella mahdollisuus osallistua vertaistukitoimintaan AA- sekä NA-ryhmän

muodossa. (Kainulainen & Saari, 2021, s. 182–184.) Myös KRIS järjestää päihde-
teetöntä ryhmätoimintaa vankiloissa (Kris.fi, 2023-a).

Rikosseuraamuslaitos on vuoden 2021 alkaneen hankkeen aikana laajentanut
muutorangaistuksen käyttöä. Sakon muutorangaistusta suorittavia päihdeon-
gelmaisia ja lyhytaikaisvankeja, eli alle kuuden kuukauden tuomioita saaneita,
voidaan sijoittaa vankilan ulkopuoliseen päihdehoitolaitokseen (Rikosseuraa-
muslaitos, 2021). Vuosina 2011–2019 Suomen vankiloista sijoitettiin vankiloiden
ulkopuolisiin päihdekuntoutuslaitoksiin yhteensä 155 sakkovankia, joista 47 pa-
lasi vankilaan vankeusjakson aikana, eli sijoitus keskeytettiin (Laurila ym., 2021,
s. 133). Tästä voidaan havaita, että kyseisen tutkimuksen tarkastelujaksossa lai-
toskuntoutuksen keskeyttämisprosentti on noin 30. Tarkastelu ei ota huomioon
vuoden 2021 jälkeisiä tilastointeja, joten siitä jää ulkopuolelle esimerkiksi koronan
vaikutus muutorangaistukseen sekä vankiloiden ulkopuolisissa päihdekuntou-
tuslaitoksissa tapahtuneet kuntoutukset.

Vapautuvan vangin kuntoutus on tehokkainta, kun se lisätään osana muihin yh-
teiskunnassa selviytymistä tukeviin toimiin yhteistyössä sosiaaliviranomaisten
kanssa. Vankeusajan loppupuolella voidaan yhdessä kotikunnan tarjoaman so-
siaalityön tuella etsiä vapautuvalle vangille sopivaa päihdekuntoutuspaikkaa. En-
nen vapautumista valvottuun koevapauteen vangille laaditun rangaistussuunni-
telman mukaisesti voi loppuosan rangaistuksesta suorittaa aktiivisesti päihderiip-
puvuutta työstäen erilaisissa yksiköissä. Esimerkiksi Tampereella Silta-valmen-
nus tarjoaa vangeille mahdollisuuden tuettuun paluuseen yhteiskuntaan. (Lam-
minen, S. 2018, s. 302.)

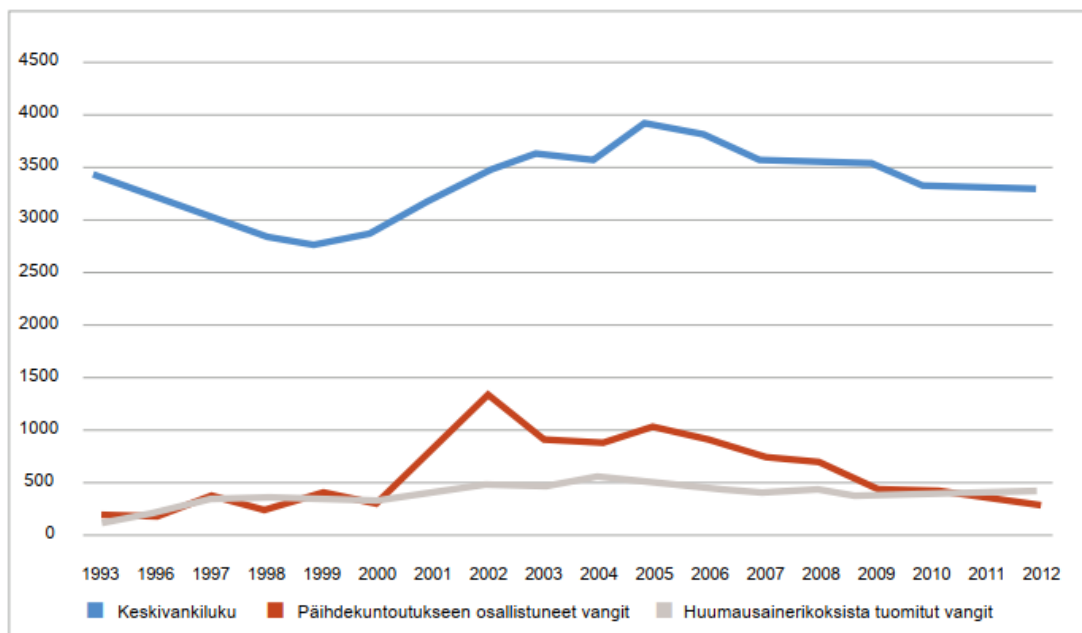
Pohjoismaisten vankiloiden palveluita pidetään maailman mittakaavassa poik-
keuksellisina. Kansainvälisissä tutkimuksissa pohjoismaisia vankilajärjestelmiä
kutsutaan Pohjoismaiseksi malliksi. Yhteistä eri Pohjoismaiden vankiloilla on pie-
net vankien lukumäärät sekä verrattain inhimilliset olot. Tanskalla, Norjalla ja
Ruotsilla vankien määrä on ollut vähäistä 1960-luvulta, kun Suomella puolestaan
1990-luvulta lähtien. Suomen osalta voidaan tutkimusten mukaan havaita, että
vaikka haittoja vähentävä päihdetyö on osa kansallista strategiaa, vankiloissa
tämä ei juurikaan näy. (Asmussen Frank & Kolind 2012, s. 543–545.)

Yhdysvalloissa puolestaan vankiloissa on vangeille tarjolla ainoastaan päihde-
neuvontaa, ei päihdehoitoa, ja päihdehoitoon pääsevien vankien keskiluku on 8,3
prosenttia. (Chandler ym., 2009.) Huomioitavaa tarkastelussa on, että Yhdysval-
tojen yhteiskuntarakenne sekä vankilajärjestelmä on hyvin erilainen kuin esimer-
kiksi Suomessa. Näistä syistä tutkimukset Pohjoismaista ja Yhdysvalloista eivät
ole suoraan verrattavissa, mutta ne antavat jonkinlaista käsitystä erilaisten kan-
sainvälisesti käytössä olevien järjestelmien välillä.

Oheinen graafi kuvaa suomalaisten vankiloiden keskivankilukua, päihdekuntou-
tukseen osallistuneita vankeja sekä huumausainerikoksista tuomittuja vankeja
vuosina 1993–2012 (Tourunen ym., 2019, s. 21). Graafia tulkittaessa voidaan
huomata, että tarkastelujaksolla päihdekuntoutukseen osallistuneiden vankien
määrä on ollut korkeimmillaan 2000-luvun alkupuolella. Kuntoutukseen osallistu-
neiden määrät ovat laskeneet 2010-luvulle tultaessa. Huumausainerikoksista
tuomittujen vankien määrä ei kuitenkaan tarkastelujakson aikana ole laskenut.

Kuvio 1: Keskivankiluku, huumausainerikoksista tuomittujen vankien ja päihdekuntoutukseen osallistuneiden vankien lukumäärä vuosina 1993–2012.

Selittävinä tekijöinä 2000-luvun alun päihdekuntoutukseen osallistuneiden vankeiden määrän nousuun voidaan pitää vankiloiden päihdeohjaajien määrän lisäämistä sekä rikosseuraamusalan lisääntyntä ohjelmatyötä. Ohjelmatyön takia erilaisia ohjelmia oli parhaillaan jopa 50. (Tourunen ym., 2019, s. 17; 20.) Vuoden 2012 vähäisiä kuntoutukseen osallistuvien määrää voidaan pitää vankiloiden vähäisiä resursseja, tiedon ja osaamisen puutetta sekä vankeinhoidon käytänteitä, jotka eivät tue kuntoutusohjelmien toteuttamista. Lisäksi ohjaajat joutuivat toteuttamaan ohjelmia muun työn ohessa eivätkä täten voineet keskittyä pelkästään toteuttamaan ohjelmia. (Tourunen ym., 2019, s. 24.)

4 PÄIHDERIIPPUVUUDEN KEHITTYMINEN

Päihderiippuvuuden kehittymisen lyhyt kuvaus on oleellinen opinnäytetyön kannalta, sillä se taustoittaa riippuvuuksista toipumista sekä päihderiippuvuuksista toipuvien haastatteluja. Myös addiktion lyhyt kuvaus on oleellinen, sillä jotkut haastateltavat kuvaavat itseään addiktiksi. Osa lähteistä ovat yli kymmenen vuoden takaa ja saattaa näin ollen olla osaltaan vanhentunutta tietoa. Olen käyttänyt näitä lähteitä tietoisesti, sillä näen että lähteissä kuvattu päihderiippuvuuden kehittyminen ei prosessina sinänsä ole vanhentunut. Olen pyrkinyt myös valitsemaan uudempia lähteitä, jotka täydentävät vanhempia lähteitä.

Addiktiota ja riippuvuutta käytetään usein puhekielessä samaa tarkoittavina termeinä. Tutkimuksissa addiktio tarkoittaa pakonomaista tarvetta kokea tietty tunnetila tai toimia tietyllä tavalla. Addiktio voidaan määritellä fyysiseksi ja psykiseksi häiriöksi, jossa ihminen menettää oman itsensä hallinnan tavoitellessaan pakonomaista tyydytystä ja jatkaa haitallista käyttäytymistään. Addiktiivisessa käyttäytymisessä on myös kyse osaltaan ihmisen omasta toiminnasta. Tutkimuksissa riippuvuus määritellään riippuvuuteen liittyvän aineen tai toiminnan kautta. Riippuvuutta sinänsä ei tuota aine tai toiminnan osa vaan aineen tai toiminnan oma-aloitteinen käyttö ja näihin liitetyt muutokset. Ominaista riippuvuudelle on

sietokyvyn kasvu tiettyä ainetta kohtaan, lisääntynyt tarve tehdä tiettyä asiaa ja vieroitusoireet. (Partanen ym., 2015, s. 106.)

Huumeiden käytön osalta mielihyvää tuottavat ja tunnetiloja muovaavat vaikutukset näyttävät myös vaikuttavan addiktioon kehittymiseen. Nämä ovat tiedostettuja tai tiedostamattomia hermokemiallisia vaikutuksia, jotka vahvistavat yksilön huumeiden käyttöä. Lisäksi addiktioon liittyy muutoksia aivojen järjestelmissä, mitkä säätelevät muun muassa mielialaa, stressiä, muistia, itsekontrollia ja kognitioita. (Joutsa & Kiianmaa, 2018, s. 32–33.)

Päihderiippuvuuden syntymekanismeista on tutkimuksissa erilaisia näkökulmia. Kognitiivinen teoria korostaa addiktiivisten ja kognitiivisten tekijöiden välistä yhteyttä. Kognitiiviset tekijät sisältävät ihmisen tiedonkäsittelyn, muistin, havaitsemisen, tarkkaavaisuuden, ongelmanratkaisun ja oppimisen toiminnan. Tämä tarkoittaa, että ihmisellä on aineeseen tai toimintaan tietoisia, esitietoisia ja tiedostamattomia uskomuksia, ajatuksia, odotuksia sekä tunteita. Päihdyttävän aineen käyttö alkaa kehittyä vähitellen, myönteisen vahvistumisen myötä, riippuvuudeksi. Kognitiivisen teorian mukaan riippuvuuteen liittyy myös erilaisia uskomuksia ja automaattisia ajatuksia. Automaattiset ajatukset ovat hyvin nopeasti mieleen tulevia käsityksiä, uskomuksia ja merkityksiä. Nämä ajatukset ohjaavat ihmisen tapahtumien tulkintaa, ajattelua ja toimia ilman, että ihminen näitä kyseenalaistaa. (Partanen ym., 2015, s. 110; 112–113.)

Kognitiivis-behavioristisen teorian taustalla on ajatus siitä, että ihminen voi tietoisesti vaikuttaa ongelmakäyttäytymiseensä muuttamalla ajatteluaan. Tämä ajatus toteutuisi erityisesti silloin, mikäli ihminen tunnistaa addiktiiviseen toimintaan johtavia ajatusmalleja. (Partanen ym., 2015, s. 111.) Ihminen ei synny riippuvaiseksi, mutta hänestä voi tulla oppimisprosessin myötä vähitellen addiktoitunut. Opittujen mieltymysten muuttuminen pakonomaisiksi riippuvuuksiksi selittyy ihmisen automaattisen ajattelun ja tunnekäsittelyn tapojen kautta. (Partanen ym., 2015, s. 112.)

5 TOIPUMINEN PÄIHDERIIPPUVUUDESTA

Päihderiippuvuudesta toipuminen on laaja ja moninainen polku. Opinnäytetyössäni olen rajannut käsittelyn koskemaan enimmäkseen toipumista hoidon sekä vertaistuen osalta, sillä nämä teemat näkyvät toteutetuissa haastatteluissa kirkkaimmin. Sivuan myös ohuesti riippuvuuksien syntymistä sekä spontaania toipumista. Spontaanin toipumisen myös mainitsen työssäni, sillä vaikka spontaani toipuminen on mahdollista, ovat spontaanisti toipuneet myös hakeutuneet hoidon piiriin.

Hoito on osa toipumista ja toipumista tukevaa. Tutkimuksissa on havaittu, että toipuminen alkaa usein jo ennen hoitoa: myönteisyys hoitoa kohtaan ja hoidon muutosta tukeva merkityksenanto auttaa päihdeongelman käsittelyssä (Kuusisto, K. 2009, s. 33). Yhtäkään virallista hoitomuotoa ei ole voitu todistaa toista paremmaksi. Oikea hoito oikeaan aikaan voi puolestaan johtaa hyvin lopputuloksiin. Tietynlaisen hoitoon ohjaamisen sijaan tärkeämpää on asiakkaan yksilöllisten piirteiden huomioon ottaminen hoidon suunnittelussa. (Kuusisto, K. 2009, s. 36.)

Päihdekuntoutuksessa toipuja kohtaa itsensä sellaisena kuin on, ilman päihteen vaikutusta. Onnistunut päihdekuntoutus vahvistaa toipujan minäpystyvyyden kokemusta. Tutkimuksissa on havaittu, että itsearvotus ja armollisuus itseä kohtaan on lisääntynyt kuntoutuksen aikana. Päihdekuntoutuksella tavoitellaankin paitsi riippuvuuksista irtautumista, myös toipujan kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Ekqvist & Kuusisto, 2019, s. 191, 193.)

Vaikka hoito on osa toipumista, on tutkimusten mukaan myös spontaanisti mahdollista toipua. Toisaalta monet spontaanisti toipuneet ovat myöhemmin hakeutuneet hoidon piiriin. Spontaanista toipumista on tutkittu enemmän alkoholin käyttäjien osalta kuin huumeriippuvaisten. Näyttää siltä, että huumeriippuvuuksista olisi mahdollisuus toipua myös spontaanisti, vaikka huumeriippuvuuksia pidetään vaikeampina voittaa kuin alkoholiriippuvuutta. Lisäksi tutkimuksissa on havaittu vaikean päihderiippuvuuden johtavan täysraittiuteen useammin kuin kohtuukäytön. (Kuusisto, K. 2009, s. 34–35.)

Vertaistuen avulla riippuvaisen on tarkoitus saada tukea itselleen sekä auttaa muita. Vertaisryhmät saattavat olla joillekin hyödyllisiä siirtymävaiheen ajan, ja toiset osallistujat jäävät pois vertaistoiminnasta saatuaan riittävän tuen raittiuden itsenäiseen jatkamiseen. Toiset puolestaan rakentavat omaa toipumistaan vahvasti toipumisyhteisöjen periaatteisiin. (Kuusisto, K. 2009, s. 38–41.) Suomessa ehkä tunnetuimpina toipumisyhteisöinä voidaan pitää AA:ta (Nimettömät Alkoholistit), NA:ta (Nimettömät Narkomaanit) sekä KRISiä (Rikollisten Revanssi Yhteiskunnassa). Näillä kaikilla toipumisyhteisöillä on ryhmiä myös Suomen vankiloissa.

Toipuminen on toipujan näkökulmasta muutos-, oppimis- ja kasvutapahtuma, jonka aikana hän oppii ja mukautuu ajattelemaan sekä toimimaan muuttuneessa elämäntilanteessa toisin kuin totutusti on ajatellut. Toipuminen toteutuu täten ihmisen sisäisen ajattelun ja ulkoisen toiminnan vuorovaikutuksena. (Partanen ym., 2015, s. 153.)

6 TOIPUMISORIENTAATIO

Toipumisorientaatio-käsitettä on tyypillisesti käytetty mielenterveystyötä koskevassa tutkimuksessa. Toipumisorientaatiossa toipuminen on prosessi, jossa ihminen nähdään toimijana eikä hoitotoimenpiteiden kohteena. Tällöin toipuja kykenee toipumisprosessinsa myötä kokemaan elämänsä mielekkääksi sairautensa huolimatta. Toipumiskeskeisydessä korostuu ratkaisu- ja voimavarakeskeisyys sekä toipujan oma aktiivinen rooli. (Raivio & Raivio, 2020, s. 23.)

Toipumisorientaation rinnalla puhutaan usein recovery-ajattelusta. Recovery-ajattelu on kokonaisvaltainen lähestymistapa, jossa korostuu kuntoutujan voimaantuminen ja toimijuuden vahvistuminen. Recovery-ajattelussa nähdään kuntoutuminen henkilökohtaisena prosessina, jota ei voi ulkopuolelta arvottaa.

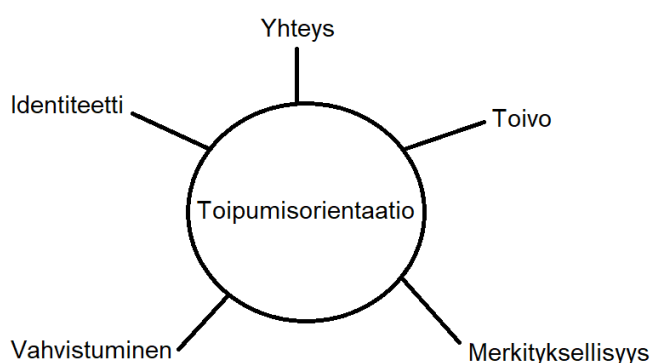
Keskeistä recovery-ajattelussa on nähdä kuntoutuja oman toipumisensa asiantuntijana ja hänen itse asettamansa tavoitteet merkityksellisenä osana toipumisprosessia. Toipumista ei kuvata oireiden lievittymisenä tai retkahdusten ehkäisemisen onnistumisena, vaan toipujien kertomuksina muutoksesta. Keskeisintä recovery-ajattelussa on yksilön kokemus elämänlaadusta ja elämännhallinnasta. Yksilöllisyyden lisäksi recovery-ajattelussa korostuvat toivon näkökulma, erilaisten mahdollisuuksien etsiminen ja löytäminen sekä yksilöllisten vahvuuksien näkeminen. (Kurki & Kankaanpää, 2013, s. 10.)

Vaikka käsitteenä toipuminen voidaan ajoittaa jo 1800-luvulle, nykyinen toipumisorientaatio pohjautuu recovery-ajatteluun. Recovery-ajattelun juuret ovat 1970-luvun Pohjois-Amerikassa. Tuolloin mielenterveyden häiriöistä kärsineet toivat esiin kuntoutuksessa toivoa korostavaa näkökulmaa diagnoosikeskeisen näkökulman sijaan. Perinteisessä hoitofilosofiassa ajatellaan, että sairauden oireet poistuvat kokonaan hoidon myötä. Toipuminen puolestaan ei tarkoita parantumista, vaan toipuminen voi pitää sisällään sekä oireellisia että oireettomia jaksoja. (Raivio & Raivio, 2020, s. 23–24.)

Suomen päihde- ja mielenterveystyön kentälle toipumisorientaatio on tullut 2010-luvulla. Tällöin käsite esiteltiin osana kansallista mielenterveys- ja päihdesuunnitelman ohjelmaa. Toipumisorientaatio oli yksi ohjelmassa asetetuista vaatimuksista. Sosiaali- ja terveysministeriön valtakunnallinen kehitys- ja tutkimushanke Kestävää kasvua ja työtä vuodelta 2018 toi toipumisorientaation käsitteen laajemmin tunnetuksi Suomessa, joskin jo ennen hanketta toipumisorientaatiosta oli kirjoitettu laajasti alan julkaisuissa sekä tutkimuksissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n kehittämispäällikkö Esa Nordling on myös pitkään kiertänyt puhumassa seminaareissa toipumisorientaatiosta. Nordlingin psykologian väitöskirja nimeltä Ruvettiin pitämään ihmisenä käsittelee skitsofreniaa sairastavien kuntoutusreittejä sekä psykososiaalista hyvinvointia. (Raivio & Raivio, 2020, s. 25–26).

Toipumisorientaation periaatteet ovat toivo, yhteys muihin ihmisiin, identiteetti, merkityksellisyys ja vahvistuminen. Yhteys muihin ihmisiin nähdään tärkeänä reitinä merkitykselliseen elämään, sillä yhteys synnyttää toivon. Toivo ohjaa

kokemusta elämän merkityksellisyydestä. Merkityksellisyyden kokemus toimii vahvuutena ja vahvistaa toipujaa. Toipujan yksilöllisiin vahvuuksiin keskittyminen lääketieteellisen diagnoosin sijaan taas puolestaan lisää toipujan positiivista identiteettikuvaa. Lisäksi toipuja vahvistaa identiteettiään muiden toipujien kanssa esim. vertaistoiminnan avulla, yhteyttä toisiin luoden. (Raivio & Raivio, 2020, s. 27–33.)

Kuva on mukaelma teoksesta Toipuva mieli – opas toipumisorientaatioon (Raivio, M. & Raivio, J. 2020, s. 28).

Toivo on yksi elämän merkitykselliseksi kokemisen tunnetta ohjaava tekijä. Mikäli meille ihmisinä annetaan mahdollisuus unelmoida, alkaa toipumisen tavoitteita syntyä. Meillä ihmisillä on tarve elää hyvää ja merkityksellistä elämää sekä uskoa, että huomissa on lupaus paremmasta meille kaikille. Toivo ja unelmointi voidaan jakaa kolmeen osaan. Ensiksi unelman pitää olla niin konkreettinen, että sen voi esim. piirtää tai kirjoittaa. Toiseksi unelman pitää olla oma, ei kenenkään muun. Kolmanneksi tärkeintä on, että kukaan murena tai realisoi kenenkään unelmia, vaikka ne kuulostaisivatkin epärealistisilta. Tärkeää on myös muistaa, että unelman ei välttämättä tarvitse toteutua, vaan se voi toimia ikään kuin eteenpäin vievänä voimana. (Raivio & Raivio, 2020, s. 30–31.)

Vaikka toipumisorientaatiota ei perinteisesti olla nähty päihdetyön kentällä, muutosta tämän osalta on havaittavissa. Esimerkiksi Helsingin kaupungin psykiatria- ja päihdepalvelujen viitekehyksenä toimii toipumisorientaatio. Päihdetyössä on perinteisesti nähty toipuminen päihteistä kokonaan kieltäytymisenä, kuten esim. Minnesota-mallissa (kts. esim. Myllyhoitoyhdistys.fi). Toipumisorientaatiossa asia nähdään toisin: toipuminen on muutosprosessi, missä toipuja lopulta itse asettaa päämäärän itselleen. Lähtökohtana on toivon herättäminen ja unelmien löytäminen, ja tavoitteena on toipujan hyvinvoinnin lisääntyminen. Kun toipujan hyvinvointi lisääntyy, tällöin ihmisen on hyvä olla itsensä kanssa ilman vaatimusta täysraittiuudesta.

Täysraittius ja toipuminen omaa matkaa kulkien ovat yhtä arvokkaita tapoja toipua. Sekä päihteistä kokonaan kieltäytymisen mallissa että toipumisorientaatiossa on kuitenkin paljon yhteistä. Kokemuksen jakaminen sekä läheisten ja omaisten aktiivinen rooli toipumisessa asiakkaan ehdoilla ovat kummassakin mallissa tärkeässä osassa. Uusien elämäntaitojen opettelu ja osallisuus ovat kantavia teemoja molemmissa malleissa. Tavoitteena Helsingin palveluissa on, että johtajat, lähiesimiehet, työntekijät ja asiakkaat sitoutuvat työskentelemään toipumisorientaation viitekehyksen mukaisesti. Tätä tavoitetta tukee henkilöstön suunnitelmallinen koulutus. (A-klinikkasäätiö 2020.)

7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tarkoitukseni on opinnäytetyössäni tutkia, miten toipumisorientaatio voi lähestymistapana näkyä päihdetyössä. Opinnäytetyössäni aiheen tarkastelu rajoittuu entisten vankien haastatteluihin, jotka ovat käyneet läpi vankilan päihdekuntoutuksen ja ovat haastatteluhetkellä toipumisen polulla.

Tutkimuspainotteinen opinnäytetyöni koostuu kuvailevasta teoriaosuudesta sekä runkohaastattelusta. Teoriaosuudessa kartoitin vankiloiden päihdetyötä,

päihderiippuvuuksien kehittymistä lyhyesti, päihderiippuvuuksista toipumisen polkuja sekä toipumisorientaation käsitettä. Nämä kaikki teemat linkittyvät toteutettuihin haastatteluihin. Koska Suomen vankiloiden päihdetyö on kenttänä laaja, teoriaosuuden tarkoituksena on osaltaan avata tätä laajaa kenttää.

Opinnäytetyöni tavoitteena on antaa vapaasti hyödynnettävää tietoa, minkä avulla toipumiskeskeistä näkökulmaa voidaan edistää päihdetyössä. Opinnäytetyön tekijänä näen, että toipumisorientaatio on viitekehystenä lähellä ratkaisukeskeistä viitekehystä sekä motivoivan haastattelun metodia. Näitä menetelmiä sovellan myös itse käytännön työssäni; ajattelen, että toipumisorientaatiota voi jossain määrin soveltaa päihdetyössä, ja haluan tätä soveltuvuutta tuoda käyttöön omalla työlläni sosiaalialalla.

Opinnäytetyöni pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Miten toipumisorientaatio on tunnistettavissa päihderiippuvuuksista toipumisen polulla olevissa entisissä vangeissa? Miten vankila ympäristönä voisi parhaiten tukea vankia kohti toipumisen polkua? Miten Suomessa vankilan päihdekuntoutus toimii?

8 TUTKIMUSLUPA, EETTISYYS, TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTON ANALYYSIMENETELMÄT

Opinnäytetyön haastattelut toteutettiin yhteistyössä KRIS Satakunta ry:n kanssa. KRIS on kansainvälinen järjestö, joka tarjoaa vapautuville vangeille tukea ja apua. Järjestön toiminta perustuu neljään periaatteeseen. Nämä periaatteet ovat rehellisyys, päihhteettömyys, toveruus ja yhteisvastuullisuus. KRIS Satakunta ry on KRISin jäsenyhdistys, joka on perustettu Raumalla vuonna 2013. (KRIS, 2023-b)

Yksi KRISin toimintamuodoista on vertaistoiminta. KRISin vertaistoiminnassa korostetaan päihhteettömyyttä. KRISin näkemyksen mukaan raitistunut rikollinen on

kehitysprosessissa, joka on loppuelämän mittainen, eikä problematiikalla ei ole kaikkien osapuolten mieltämää yhteistä sanastoa. Tukityössä yksilöiden menneisyyttä ei unohdeta, sillä kokemukset ja selviytyminen ovat henkilökohtaista pääomaa, jota ei voi rahalla ostaa eikä kursseilla oppia. Vertaistyyllä KRIS tarkoittaa kokemuksen, selviytymisprosessin sekä sosiaalialan ammattilaisten tuoman ammattitaidon luomaa kokonaisuutta. KRIS toteuttaa lisäksi vierailuja oppilaitoksiin. (KRIS, 2023-a)

Vertaistyyön lisäksi KRISin tärkeä toimintamuoto on vankilaan tehtävä työ. Vankilatyön tavoitteena on tukea vankeja ja vankilasta vapautuvia irtaantumaan päihde- ja rikoskierteestä, kannustaa päihteettömyyteen ja rikoksettomuuteen sekä edistää myönteistä kiinnittymistä yhteiskuntaan. KRIS järjestää vankiloiden päihde- ja rikoskierteestä, kannustaa päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen sekä edistää myönteistä kiinnittymistä yhteiskuntaan. KRIS järjestää vankiloiden päihde- ja rikoskierteestä, kannustaa päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen sekä edistää myönteistä kiinnittymistä yhteiskuntaan. KRIS järjestää vankiloiden päihde- ja rikoskierteestä, kannustaa päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen sekä edistää myönteistä kiinnittymistä yhteiskuntaan. KRIS järjestää vankiloiden päihde- ja rikoskierteestä, kannustaa päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen sekä edistää myönteistä kiinnittymistä yhteiskuntaan. KRIS järjestää vankiloiden päihde- ja rikoskierteestä, kannustaa päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen sekä edistää myönteistä kiinnittymistä yhteiskuntaan. KRIS järjestää vankiloiden päihde- ja rikoskierteestä, kannustaa päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen sekä edistää myönteistä kiinnittymistä yhteiskuntaan. (KRIS, 2023-a)

KRIS Satakunta toimi tämän opinnäytetyön tekijän työharjoittelupaikkana syksyn 2021 ja alkuvuoden 2022 aikana. Harjoitteluni aikana ilmaisin, että lähestyisin myöhemmin KRISiä opinnäytetyöni tiimoilta. Harjoitteluni loppupuolella mielesäni kehittyi ajatus, että haluan toteuttaa opinnäytetyöni entisten vankien parissa nähtyäni KRISin tekevän vaikuttavaa työtä toipumisen saralla. Toipujilla olisi arvokasta kokemusta jaettavanaan, mitä haluaisin hyödyntää tulevassa opinnäytetyössäni.

Opinnäytetyön tekeminen alkoi yhteistyössä toisen opiskelijan kanssa. Kun olimme esitelleet opinnäytetyökumppanin kanssa opinnäytetyömme suunnitelman opinnäytetyöseminaarissa ja saaneet tutkimusluvan, lähetimme haastattelukutsut KRIS Satakunta ry:lle. Haastattelukysymykset toimitettiin etukäteen haastateltavia kontakteineelle yhteyshenkilölle. Toimitin haastattelut. Haastateltiin opinnäytetyötämme varten kolmea vankiloiden päihdekuntoutuksen käynnystä

toipujaa. Alun perin haimme opinnäytetyöhömmä neljää haastateltavaa, joista lopulta saimme kolme haastattelua toteutettua. Yhteisymmärryksessä pidimme kolme haastateltavaa riittävänä opinnäytetyön laajuuden kannalta.

Noudatimme haastatteluissa tutkimushaastattelun eettisiä periaatteita (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013, s. 8). Yksi näistä periaatteista on, että litteroidusta aineistosta ei löydy nimiä eikä muita tunnistetietoja. Haastateltavia pyydettiin jo haastattelutilanteessa mainitsemaan nimet korkeintaan etunimellä tai välttää nimien mainitsemista, mikäli mahdollista. Tällä ohjasimme jo haastatteluja anonyymiin suuntaan niiden tekohetkellä. Haastattelut toteutettiin haastattelurunkoa käyttäen rauhallisessa tilassa KRIS Satakunnan toimintakeskuksella Porissa kesän 2022 aikana. Haastattelut tallennettiin tallentimella, mikä lainattiin Diakilta opinnäytetyötä varten. Haastattelunauhoja säilytetään aineistosuunnitelman mukaisesti, salasanasuojatusti ulkoisella muistilaitteella (Liite 3). Raaka-aineistoa ei ole missään prosessin vaiheessa siirretty internetin kautta. Tämä oli tietoinen valinta tietosuojan sekä haastateltavien anonyymiteetin varmistamiseksi.

Aineiston käsittelyn vaiheessa tiemme erkanivat opinnäytetyökumppanin kanssa, ja yhteistyömme eriytettiin kahdeksi eri opinnäytetyöksi. Litteroin raaka-aineiston referoiden. Litteroidun aineiston analysoin teemoittelemalla haastattelut. Teemoittelussa aineistosta voidaan poimia keskeisimpiä aiheita, ja teemoittelussa erotellaan käsillä olevan tutkimuksen kannalta olennaiset asiat. Teemoittelussa aineistosta nostetut sitaatit voivat kuvata aineistoa, vaikka eivät osoita varsinaista analyysiä tai johtopäätöksiä. (Eskola & Suoranta, 2014, s. 176.)

Valitsin teemoittelun menetelmäksi, sillä koin sen soveltuvan parhaiten tutkimuskysymysten käsittelyyn. Teemoittelun toteutin toipumisorientaation viiden keskeisemmän periaatteen mukaisesti: identiteetti, yhteys, toivo, vahvistuminen sekä merkityksellisyys. Työn helpottamiseksi koodasin jokaisen teeman eri värillä. Jokainen haastateltava on myös numeroitu. Numerointi ja värikoodaaminen helpottivat analysoinnissa viittaamista eri toipujien kokemuksiin. Tuloksissa haastateltaviin viitataan ensimmäinen, toinen ja kolmas haastateltava.

9 TULOKSET

Kaikki haastateltavat olivat osallistuneet vaihtelevasti vankilan eri kuntoutusohjelmiin. Osa haastateltavista oli osallistunut yhteen vankilan kuntoutusohjelmaan, kun taas eräs haastateltava oli osallistunut useisiin eri ohjelmiin. Kuntoutuspaikat, joihin haastateltavat olivat osallistuneet: yhteisökuntoutus Käyrän vankilassa, r-kuntoutus (= rangaistusajan kuntoutus) suoritettuna kolmen kuukauden kuntoutuksena Kankaanpään A-kodilla sekä Cognitive skills -ohjelma Saramäen vankilassa. Taustakysymyksissämme ei käynyt ilmi haastateltavien vankeushistoria. Haastatteluissa kuitenkin ilmeni, että haastateltavat ovat suorittaneet eri pituisia tuomioita eri Suomen vankiloissa sekä päihdekuntoutuslaitoksissa.

Haastateltavat olivat osallistuneet erilaisiin vankiloiden kuntoutusohjelmiin. Ohjelmat olivat nimeltään ”Viisi keskustelua muutoksesta”, ”Antiriippuvuudet”, ”Kalterit taakse” sekä ”Cognitive skills”. Näistä ohjelmista Rikosseuraamuslaitoksen luokittelun mukaan ”Antiriippuvuudet” ja ”Kalterit taakse” ovat päihdeohjelmia. ”Cognitive skills” ja ”Viisi keskustelua muutoksesta” luokitellaan yleisohjelmiksi.

Suomen vankilatyössä on jo vuonna 1997 otettu käyttöön kognitiivisten taitojen harjoitteluun tähtäävä ohjelma ”Cognitive skills”. Ohjelman tavoitteena on kehittää rikosentekijän ajattelu- ja ongelmanratkaisutaitoja. Ohjelma perustuu kansainvälisesti tunnettuun kanadalaiseen R & R -ohjelmaan. Ohjelma on tarkoitettu rikosentekijöille, joilla on puutteita ajattelu- ja ongelmanratkaisutaidoissa. Ohjelman tarkoituksena on opettaa taitoja pohtia ja arvioida omaa ajattelua ja toimintaa sekä pohtia seurauksia ja oppia kokemuksista. (Rikosseuraamuslaitos.fi. Yleisohjelmat.) Ohjelman vaikuttavuutta on tutkittu ja sen on todettu vaikuttavan osallistujien ajatteluun ja motivaatioon (Haapasalo, J. 2017, s. 336).

”Antiriippuvuudet” on ryhmämuotoinen motivointiohjelma. Ohjelman kohderyhmänä ovat lyhytaikaisvangit, joilla on päihdeongelma ja jotka ovat

motivoituneita muutoksen tekemiseen. Tavoitteena on auttaa asiakasta ymmärtämään omaa kokemusmaailmaansa sekä käyttäytymistään ja löytää keinoja näiden muuttamiseen. Teemamuotoisen ohjelman sisältöinä ovat riippuvuus, muutos, muutoksen ylläpitäminen sekä muutosta tukevan verkoston rakentaminen. (Rikosseuraamuslaitos.fi, Päihdeohjelmat.) ”Kalterit taakse” on päihdeongelmallisille rikosseuraamusasiakkaille suunnattu hoito-ohjelma, jossa keskitytään päihde- ja rikoskierrettä ylläpitävien ajattelu- sekä toimintamallien muuttamiseen (Kaskela ym., 2015.)

9.1 Toipumisorientaation periaatteet haastatteluissa

Tutkimuksen tulokset ovat analysoitu toipumisorientaation periaatteiden mukaisesti. Periaatteet ovat identiteetti, yhteys muihin ihmisiin, toivo, vahvistuminen ja merkityksellisyys. Tulokset käydään läpi viimeksi mainitussa järjestyksessä.

Identiteetin muutos näkyi haastatteluissa erityisesti muuttuneen identiteetin kokemuksena. Kaikki haastateltavat kokivat identiteettinsä muuttuneen kuntoutuspolun aikana. Yksi haastateltava koki, että hänestä on tullut paljon ymmärtäväisempi ja rauhallisempi, vaikka on kokenut olleensa aina kiltti. Toinen haastateltava koki olevansa toipuja. Haastateltava koki, että hän ei halua enää mennä samalla elämäntyyllillä millä aina on mennyt aiemmin elämässään ja millä on vanhassa kaveripiirissä selvinnyt. Kolmas haastateltava ymmärsi kuntoutuksessa, että päihderiippuvuus on sairaus. Haastateltava myös koki, että tämän ymmärtäminen on keskeisesti vaikuttanut identiteetin muutokseen ”sattuu sitä” -identiteetistä toipujan identiteettiin. Toinen haastateltava koki, että kuntoutukselta on saanut toipumisen ja että asioiden tekemisen itselleen eri tavalla on myös vaikuttanut identiteetin muutokseen. Yksi haastateltava koki vaikutuksen identiteetin muutokseen seuraavasti:

Itseluottamuksen saaminen pikkuhiljaa. Uskaltaa olla oma itsensä ja sellainen, kuin on. Se ympäristö, mihin olen vankilan jälkeen tullut, on vaikuttanut todella paljon. (H1)

Haastateltavan kokemus identiteetin muutoksesta on kuvauksen perusteella vaikuttanut ympäristö, luottamus itseensä sekä uskallus olla oma itsensä. Muutokseen oli haastateltavalla vaikuttanut oma halu muuttaa omaa elämäntyyliään. Haastateltava ei pitänyt itseään enää addiktina tai rosvona, mikä on sekä identiteetin muutos että samalla irtautuminen addiktin ja rikollisen elämästä. Haastateltava kertoi olevansa ylpeä toipujan identiteetistä sen minkä osaa.

Yhteyden muihin ihmisiin haastateltavat kokivat enimmäkseen päihdetyöntekijää kohtaan. Päihdetyöntekijältä sai tietoa koskien vankilan päihdeohjelmatyötä ja sen hyödyistä. Toinen ja ensimmäinen haastateltava koki saaneensa päihdetyöntekijältä kannustusta ja tukea kuntoutumiseen. Toinen haastateltava kertoo, että hänellä oli monella tuomiolla sama päihdetyöntekijä, kenen kanssa pystyi juttelemaan monenlaisissa elämänvaiheissa. Haastateltava koki pystyneensä luottamaan tähän työntekijään ja koki, että työntekijästä oli hänelle suuri hyöty. Haastateltava koki, että päihdetyöntekijä tuki haastateltavaa vaikeissa elämäntilanteissa. Tarjottu tuki vahvisti toipujan luottamusta työntekijää kohtaan.

Toivon kokeminen liittyy ensimmäisellä ja toisella haastateltavalla päihdetyöntekijään. Ensimmäinen haastateltava koki, että päihdetyöntekijät saivat kaivettua hänestä motivaatiota enemmän kuin hän tiesi koskaan sitä olleenkaan. Toinen haastateltava koki, että vaikka hänellä ei r-kuntoutukseen lähtiessään ollut itsestään suuria odotuksia, hän koki että ”sisällä oli pieni toivo, että muutos tapahtuu”. Päihdetyöntekijä oli saanut hänet tuntemaan ”itsensä edes vähän ihmiseksi ja luomaan jonkin verran uskoa itseen”. Hän myös kävi mielellään juttelemassa päihdetyöntekijän luona. Kolmas haastateltava puolestaan koki toivoa omasta toipumisestaan:

Ajatus, että päihderiippuvuus on sairaus ja sitä voi hoitaa. En ollut aiemmin ajatellut, että tämä olisi mahdollista (H3)

Vahvistuminen nähtiin haastatteluissa hyvin erilaisissa tilanteissa. Ensimmäinen haastateltava kertoo, että toisella tai kolmannella viikolla hän pyysi aikaa Saramäen vankilaan päihdetyöntekijälle. Haastateltava jatkaa, että jo itsessään

kuntoutukseen siirtyminen oli oman itsen kanssa kamppailua, ja silloin täytyi nöyryä. Toinen haastateltava koki, että on oppinut avun ottamaan vastaan. Vahvistuminen näkyy myös haastateltavalla siinä, että aiemmin hänellä oli kova epäonnistumisen pelko. Kuntoutuksessa haastateltava koki, että hänen ei tarvitse pelätä ja voi antaa itselleen luvan mokata:

Kun omatunto on puhdas, niin on parempi olla itsensä kanssa. (H2)

Kolmas haastateltava koki päihdetyöntekijälle puhumisen hyvänä. Keskustelut olivat ensimmäisiä kertoja, kun haastateltava sai tilaisuuden kertoa omista asioistaan. Hän kävi niin ikään myös erityisohjaajan kanssa keskustelemassa tunteistaan ja ajatuksistaan. Itsestä ja omista tunteista sekä ajatuksista kertominen päihdetyöntekijälle on ollut merkittävää haastateltavan vahvistumisen kannalta. Tunteiden tunnistamisen oppiminen sekä sanoittaminen näyttäytyvät tärkeässä osassa toipumista, sillä haastateltava pääsi myöhemmin päihdekuntoutukseen ja kuntoutuksen jälkeen jatkamaan toipumista toipumisyhteisöön. Päihdetyöntekijälle puhumista voidaan pitää käännteentekevänä haastateltavan elämän sekä toipumisen kannalta.

Merkityksellisyys näkyy haastatteluissa elämäntavan muutoksena, oman itsen muutoksena, ymmärryksenä omasta itsestään sekä kuntoutuksen jälkeisenä toimintana toipumisyhteisöissä. Toinen haastateltava koki, että kuntoutuksesta on hänelle ollut suuri hyöty. Haastateltava koki, että hän on oppinut hyväksymään itsessään asioita ja sen myötä on lähtenyt tekemään muutosta koko elämässään. Halu työskennellä itsensä kanssa on lisääntynyt tämän hyväksymisen myötä. Kuntoutuksen jälkeinen toiminta, kuten KRIS ja NA-ryhmä sekä toipumisen tuomat työkalut, ovat vaikuttaneet identiteetin muutokseen. Ensimmäinen haastateltava on kokenut, että päihdetyön suurin hyöty on ollut se, että on saanut opetella olemaan lähtökohtaisesti ensin itselleen rehellinen sekä tätä kautta myös muille. Kolmannen haastateltavan vastaus hyötyihin oli hyvin konkreettinen: Cognitive skills -ohjelmaan osallistuminen takasi pääsyn rauhallisemmalle osastolle vankilassa.

9.2 Johtopäätökset

Kun haastatteluaineistoa tarkastellaan toipumisorientaation periaatteiden kautta, voi todeta, että kaikki toipumisorientaation periaatteet näkyvät haastateltavien vastauksissa. Vaikka kaikki periaatteet eivät näkyneet jokaisen haastateltavan kohdalla, periaatteet tulivat näkyviin kuitenkin kaikista haastatteluista. Vaihtelu on ymmärrettävää, sillä jokainen ihminen on yksilö ja kokemukset vaihtelevat.

Vankilan päihdetyöntekijän osuus osana toipumista näkyy osalle haastateltavista siten, että vankilan päihdetyöntekijä on kannustanut ja tukenut vankia kohti muutosta. Tällä tuella ja kannustamisella on ollut toipumisen edistämisen kannalta positiivisia vaikutuksia. Toisaalta yksi haastateltava koki, että päihdetyöntekijä on antanut neuvoja mitkä eivät jälkikäteen ajatellen ole olleet toipumista edistäviä. Päihdetyöntekijän neuvot saunaoluen nauttimisesta silloin tällöin sekä alkoholin normaalikäytöstä hidastivat haastateltavan toipumisen edistymistä. Neuvot saivat haastateltavan luulemaan, että hän pystyy alkoholin kohtuukäyttöön. Tämän esimerkin kautta korostuu mielestäni työntekijän ymmärrys päihderiippuvuudesta: hyvää tarkoittavat neuvot voivat osoittautua haitallisiksi. Päihderiippuvaisella kohtuukäyttö

Ymmärrys päihderiippuvuudesta sairautena sekä nöyrytyminen itselleen ja myöntäminen avun vastaanottamiselle olivat keskeisiä asioita toipumisen polulla etenemisessä. Toipumisorientaatio Helsingin psykiatria- ja päihdepalveluiden työmenetelmänä haastaa työntekijöitä asiakkaan tasavertaiseen kohtaamiseen, kunnioittavaan rinnalla kulkemiseen sekä irrottautumaan auttajan roolista. Toipumisorientaatio ei mitätöi näyttöön perustuvia hoitosuosituksia, mutta tunnistaa niiden puutteet suunniteltaessa ja toteutettaessa toipumisen polkua.

Aidolla dialogilla, herkällä kuuntelulla ja keskustelulla rakentuu suhde ja sen myötä luottamus, jossa unelmille tulee tilaa. Tämä edellyttää työntekijältä asennetta, jossa aidosti uskotaan ihmisen omiin voimavaroihin muuttua, ja jolla voimavaroja kyetään myös kaivamaan asiakkaasta esiin. Samalla kannustetaan ja annetaan vastuu omista päätöksistä sekä teoista ihmiselle itselleen. (A-klinikasäätiö 2020.) Yleisesti päihdetyön kentällä toipumisorientaatio

työmenetelmänä muuttaa työntekijän suhtautumista asiakkaaseen. Tätä asenne-muutosta on jo havaittavissa, kuten Hus-esimerkki osoittaa. Tämä ei tarkoita, että haittoja vähentävä ja raittiutta tukeva työ olisi vähemmän merkityksellistä. Nämä työmuodot ovat edelleen tärkeässä asemassa päihdetyössä. Huomionarvoista on myös se, että erilaiset tavat suhtautumisessa voivat täydentää toisiaan.

Toivon herättäminen ja unelmien löytäminen ovat toipumisen lähtökohtana toipu-misorientaatioissa. Toivon kokeminen myös näkyi haastateltavien vastauksissa. Toisen haastateltavan kokema pieni toivonväre kuntoutukseen lähtiessä sekä in-himillinen kohtaaminen päihdetyöntekijän kanssa loivat haastateltavalle toivoa myös jatkossa.

Asiakkaan oma tarina on toivon tunteessa keskiössä, joskin vertaistuella on myös suuri merkitys. Vertaisen tehtävänä on empaattinen kuuntelu, kokemusten jaka-minen ja roolimallina oleminen – ja myös toivon herättäminen ja toisaalta sen ylläpitäminen. Vertainen on esimerkki siitä, että elämä kantaa. (A-klinikkasäätiö 2020). Haastateltavien nostama vertaistoiminta on myös tärkeä osa heidän toi-pumistansa. KRIS ja muu toipumisyhteisötoiminta tuo lisää toivon kokemusta yh-teisen toiminnan sekä vertaistuen kautta. Vertaistoiminnan nostaminen on opin-näytetyön kannalta tärkeää, sillä toipuminen jatkuu myös vankeusajan sekä kun-toutuksen jälkeen.

Kehittämiskohteina haastateltavat toivat esiin päihdetyön sekä päihteettömien ympäristöjen lisäämisen kaikille osastoille vankilassa. Myös päihdekuntoutukseen pääseminen aikaisemmassa vaiheessa omaa polkua nousi haastateltavilla tärkeäksi kehityskohteeksi. Aikaisemmin kuntoutukseen pääseminen yhdistettiin tiedonkulun puutteeseen vankilan päihdekuntoutumisen mahdollisuuksista. Eräs haastateltava koki, että tieto kuntoutusmahdollisuuksista tuli hänen tietoonsa hyvin myöhään. Kyseinen haastateltava arvioi myös, että kuntoutuminen olisi hänellä nopeutunut, mikäli hänellä olisi aiemmin ollut tietoa kuntoutusmahdollisuuksista. Toisaalta haastatteluissa koettiin myös, että apua on kyllä vankilassa saatavilla, mikäli sitä haluaa ja kykenee ottamaan vastaan.

10 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessin aikana on minulle opinnäytetyön tekijänä muodostunut käsitys, että ammattilaiset tekevät vankiloiden päihdetyössä merkityksellistä työtä vankien kanssa ja että vankiloissa tapahtuva päihdetyö on pääsääntöisesti toipumista tukevaa. Kuitenkaan kaikki vankiloissa toteutettava päihdetyö ei ole toipumista tukevaa, kuten eräs haastateltava asian ilmaisi. Ratkaisuna toipumista tukemiseen haastateltava ehdotti vankiloihin lisää päihdeettömiä osastoja sekä lisää henkilöresurssia osastoille.

Vankiloiden päihdetyön kehittämisen yhtenä haasteena näen päihdekuntoutukseen käytettävien resurssien vähenemisen. Koska päihderiippuvuus on hyvin yleistä vankien keskuudessa, mielestäni olisi myös tärkeää kohdentaa henkilöresursseja jopa yksinomaan vankiloiden päihdekuntoutustyöhön. Lisäresursointi saattaisi myös lisätä mahdollisuuksia järjestää vankilaympäristöä enemmän toipumista tukevaksi. Resurssien vähentyminen on väistämättä näkynyt muun muassa päihdekuntoutukseen osallistuneiden vankien vähentymisenä tultaessa 2010-luvulle.

Sekä tutkimuksissa että opinnäytetyötä varten tehdyissä haastatteluissa tuotiin esiin näkökulma, että nykyisellään Suomessa vankilat eivät tue toipumista niin tehokkaasti, kuin sille olisi tarvetta. Suomen vankiloihin haastateltavan näkemyksen mukaan tulisi lisätä päihdeettömiä osastoja sekä lisätä henkilöstöresurssia. Koska päihderiippuvuus on hyvin yleistä vankiloissa, päihdetyöhön kohdentaminen parantaisi nähdäkseni toipumisen mahdollisuuksia sekä madaltaisi kynnystä hakeutua hoidon piiriin.

Rikosseuraamuslaitoksen edistämä uudistustyö saattaa antaa kehittymismahdollisuuksia toiseen mielestäni oleelliseen haasteeseen, mikä tuli esiin sekä tutkimuksessa että haastatteluissa: tiedonkulku vankiloiden ulkopuolisista päihdekuntoutusmahdollisuuksista koettiin puutteellisena, ja sitä tulisi lisätä. Tietoa vankilan ulkopuolisesta päihdekuntoutuksesta saatiin osan haastateltavien mielestä liian myöhään. Varhaisemman tiedon saaminen erilaisista

kuntoutusmahdollisuuksista saattaisi osaltaan parantaa vangin mahdollisuutta siirtyä kohti toipumisen polkua tai sillä eteenpäin myös vapautumisen jälkeen.

Opinnäytetyön prosessin aikana ja sittemmin päihdetyötä tekevänä ammattilaisena olen oppinut, että toipuminen on pitkä ja monivaiheinen prosessi, eikä toipuminen tapahdu välttämättä kaikille päihderiippuvaisille heidän elämänsä aikana. Toipuminen on erittäin yksilöllinen polku ja näyttäytyy jokaisella toipujalla erilaisena. Koska kaikki ihmiset ovat täysin erilaisia, on myös tätä kautta ymmärrettävää, että on hyvin monenlaisia polkuja kohti toipumista. Tämä näkökulma tulee mielestäni hyvin myös esiin haastatteluissa sekä teoriaosuudessa. Pitkään päihdetyössä ollut raittiustavoite on myös ongelmallinen, sillä tutkimuksissa ei ole tullut ilmi sellaista raittiuteen johtavaa hoitoa tai menetelmää, mikä päihderiippuvaiselle voitaisiin määrätä (Santala, J. 2022, s. 116).

Olen tuonut opinnäytetyössäni esiin myös sitä, miten toipumisorientaatio näkyy päihderiippuvuuksista toipumisessa. Opinnäytetyön tekijänä näen, että haastattavien kokemusten ja toipumisorientaation viitekehyksessä on paljon yhteneväisyyttä. Identiteetti, toivo, yhteys muihin ihmisiin, vahvistuminen sekä merkityksellisyys ovat kaikki asioita, mitkä nousevat esiin haastatteluista. Näen, että toivo on yksi toipumisen kannalta tärkeimpiä kokemuksia. Toivon kokemus on yksilön selviytymisen kannalta tärkeää, ja myös yksilön tulevaisuuden mahdollisuuksien näkemisen kannalta. Toivo on mielestäni myös yksi koko ihmiskuntaa koossa pitävistä voimista, jonka merkitystä ei saa vähätellä. Tämän voiman esiin kaivamisessa haluankin omalta osaltani toimia sosiaalialan ammattilaisena.

LÄHTEET

- A-Klinikkasäätiö. (18.8.2020). *Yksilöllistä toipumista toipumisorientaation avulla*. <https://a-klinikkasaatio.fi/ajankohtaista/yksilollista-toipumista-toipumisorientaation-avulla>
- Asmussen Frank, V., & Kolind, T. (2012) Prison-based drug treatment and rehabilitation in the Nordic countries. *Nordic studies on alcohol and drugs vol. 29*. https://www.academia.edu/18062567/Prison_based_drug_treatment_and_rehabilitation_in_the_Nordic_countries?email_work_card=view-paper
- Chandler, R. K., Fletcher, B. W., & Volkow, N. D. (2009). Treating drug abuse and addiction in the criminal justice system: improving public health and safety. *NCBI*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2681083/>
- Ekqvist, E., & Kuusisto, K. (2019). Laitospäihdehoidon asiakkaiden hyvinvoinnin muutos kuntoutuksen aikana. Teoksessa Pehkonen, A., Kekoni, T. & Kuusisto, K. (toim.) *Oikeus päihdehuoltoon*. (s. 189–204). Vastapaino.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Haapasalo, J. (2017). *Kriminaalipsykologia* (2. uud. p.). Ps-kustannus.
- Holmberg, L., & Saari, A. (2021) Itsehallinta vankiloiden kuntouttavassa ohjelmatyössä. Teoksessa Brunila, K., Harni, E., Saari, A. & Ylöstalo, H. (toim.) *Terapeuttinen valta*. (s. 125–141). Vastapaino.
- Joutsa, J., & Kiianmaa, K. (2018) Huumeriippuvuus ja vieroitusoireet. Teoksessa Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (toim.) *Huume- ja lääkeriippuvuudet*. (s. 32–36). Duodecim.
- Kainulainen, J., & Saari, J. (2021). *Suomalainen vanki: Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino.
- Kaskela, T., Pitkänen, T. & Tourunen, J. (2015). *Miten on käynyt Kalterit taakse kurssilaisille?* https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/tutkitua/Tiimi_115.pdf

- Kris. (2023-a) https://kris.fi/etusivu-kris-fi_rikollisten_revanssi_yhteiskunnassa_mita_kris_on/sample-page-mita-kris-yhdistys-on/
- Kris. (2023-b) <https://kris.fi/jasenyhdistykset-kris-suomi-finland/kris-satakunta-ry/>
- Kurki, M. & Kankaanpää, S. (2013) Teoksessa Falk, H., Kurki, M., Rissanen, P., Kankaanpää, S., & Sinkkonen, N. *Kuntoutujasta toimijaksi: kokemus asiantuntijuudeksi*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (s. 10–11) <https://www.julkari.fi/handle/10024/110670>
- Kuusisto, K. (2009). Päihderiippuvuudesta toipumisen eri reitit. Teoksessa Tammi, T., Aalto, M. & Koski-Jännes, A. *Irti päihdeongelmista*. (s. 32–49). Edita.
- Lamminen, S. (2018). Vankeinhoidon toimet huumeongelman hallitsemiseksi. Teoksessa Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (toim.) *Huume- ja lääkeriippuvuudet*. (s. 301–304). Duodecim.
- Myllyhoitoyhdistys. Tukea ja tietoa. Saatavilla 27.07.2023 <https://myllyhoitoyhdistys.fi/fi/tukea-ja-tietoa/#mita-on-myllyhoito>
- Partanen, A., Holmberg, J., Inkinen, M., Kurki, M., & Salo-Chydenius, S. (2015) *Päihdehoitotyö*. Sanoma Pro Oy.
- Raivio, M., & Raivio, J. (2020). *Toipuva mieli. Opas toipumisorientaatioon*. Ps-Kustannus.
- Santala, J. (2022). Toipumisorientaatio päihdetyössä. *Sosiaalipedagogiikka*, 23(1), (s. 109–120). <https://doi.org/10.30675/sa.109047>
- Tourunen, J., Kaskela, T., & Weckroth, A. (2019). *Päihdekuntoutusohjelmat vankilassa. Historiallinen katsaus sekä ohjaajien ja vankien kokemukset*. A-klinikkasäätiön raporttisarja 68. https://a-klinikkasaa-tio.fi/sites/default/files/2020-01/Pa%CC%88ihdekuntoutusohjelmat%20vankilassa_%20verkko.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2013) *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Saatavilla 18.10.2022. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

LIITE 1. Haastattelukysymykset

TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ OPINNÄYTETÖHÖN

Olitko vankeusrangaistuksen aikana päihdekuntoutuksessa? Jos olit, niin missä?

Kävitkö rangaistuksen aikana vankilan päihdetyöntekijällä tai jossakin päihdekuntoutusohjelmassa? Jos olit ohjelmassa, niin mikä ohjelma oli kyseessä?

Koitko saaneesi riittävästi tietoa vankilan päihdeohjelmatyöstä ja sen hyödyistä esimerkiksi valvotun koevapauden toimintavelvoitteena? Keneltä sait tietoa, mikäli sait?

Mitkä olivat itsellesi suurimmat esteet osallistua vankilan päihdetyöhön?

Miten koit vankiyhteisön paineen ja ajatukset päihdetyöstä sekä kuntoutumisesta? Miten ne vaikuttivat omaan päihdekuntoutumiseesi?

Mitkä olivat suurimmat hyödyt päihdetyöstä itsellesi?

Koitko, että sait vankilan henkilökunnalta kannustusta ja tukea kuntoutumiseen? Miten kehittäisit vankilan päihdetyötä?

Mikäli voisit nyt vaikuttaa omaan kuntoutuspolkuusi, mitä tekisit toisin?

Miten koet oman identiteettisi muuttuneen "sattuu sitä" -identiteetistä toipujan identiteettiin?

Mitkä ovat sinusta keskeisiä asioita, mitkä ovat vaikuttaneet tämän identiteetin muutokseen?

Mitä ajatuksia sinulla heräsi tästä haastattelusta? Sana on vapaa.

Kiitos haastattelusta.

LIITE 2. Haastattelukutsu

HAASTATTELUKUTSU

KRIS Satakunta ry
Isolinnankatu 28, 28100 Pori

Hyvä yhteistyökumppani,

minä Petteri Kiponoja ja työparini Lotta Järvinen Diakin Porin-kampukselta teemme opinnäytetyötä otsikolla ” Vankiloiden päihdekuntoutusasiakkaiden kokemuksia päihdekuntoutusprosessin toimivuudesta”.

Opinnäytetyössämme tutkimme kuntoutuksen, päihdekuntoutuksen, kokemus-asiiantuntijuuden sekä toipumisorientaation näkökulmasta vankiloissa tapahtuvaa päihdekuntoutusta.

Tärkeä näkökulma tutkimuksessamme on vankiloiden päihdekuntoutuksen käyneen toipujan kokemus päihdekuntoutuksesta. Etsimme neljää toipujaa haastateltavaksi opinnäytetyötämme varten. Haastattelut toteutetaan kesän 2022 aikana. Haastattelut toteutettaisiin mahdollisuuksien mukaan kesä-heinäkuu välisenä aikana.

Haastattelut toteutetaan runkohaastatteluna äänityslaitteelle tallentaen. Runkohaastattelussa kysymykset ovat valmiiksi mietittyjä ja teemoitettu. Kysymykset voidaan toimittaa etukäteen haastateltavaksi suostuneille. Haastattelut toteutetaan tutkimuseettisiä ohjeita sekä hyvän tieteellisen käytännön periaatteita noudattaen. Haastatteluissa noudatetaan vaitiolovelvollisuutta eikä haastattelumateriaalia käytetä muuhun kuin ainoastaan opinnäytetyön tekemistä varten.

Äänilaitteelle tallennetut haastattelut käsitellään siten, että aineistosta poistetaan yksilöidyt tai yksilöitävissä olevat tiedot. Tiedot eivät päädy kenenkään ulkopuolisen käsiin. Ainoastaan opinnäytetyön tekijöillä on pääsy aineistoon. Valmis opinnäytetyö toimitetaan Kris Satakunta ryn toiminnanjohtaja Minna Wahlmanille.

Kiitos jo etukäteen yhteistyöstä.

Petteri Kiponoja, sosionomiopiskelija, Diak
Lotta Järvinen, diakoni-sosionomiopiskelija, Diak

LIITE 3. Aineistohallintasuunnitelma

AINEISTONHALLINTASUUNNITELMA

Aineistohallintasuunnitelma täydentää tutkimussuunnitelmaa kuvaamalla, miten aineistoa käsitellään.

1. AINEISTON YLEISKUVAUS
1.1 Millaiseen aineistoon tutkimuksesi perustuu? Millaista aineistoa kerätään, tuotetaan tai käytetään uudelleen? Missä tiedostomuodoissa aineisto on?
Aineistossa kerätään päihdetoipujien kokemuksia vankiloiden päihdekuntoutuksesta runkohaastattelun muodossa. Aineisto kerätään tallentavalla sanelukoneelle sekä muistiinpanoja kirjataan tietokoneella ulkoiselle tallennusvälineelle salasanan taakse.
1.2 Miten aineiston yhtenäisyys ja laatu varmistetaan?
Haastattelu toteutetaan eettisten tutkimusperiaatteiden mukaisesti. Ääninauhouksia säilytetään yksi vuosi ja tämän jälkeen ne tuhoetaan. Litteraatit tuhoetaan viiden vuoden kuluttua.
2. EETTISTEN PERIAATTEIDEN JA LAINSÄÄDÄNNÖN NOUDATTAMINEN
2.1 Mitä eettisiä seikkoja aineistosi hallintaan liittyy (esim. arkaluonteisten tietojen käsittely, tutkittavien identiteetin suojaaminen ja tietojen jakamista koskevan suostumuksen hankkiminen)?
Henkilötietoja haastattelussa vältetään. Haastateltavia ei mainita nauhoitteelle nimeltä, vaan kutsutaan esim. haastateltava yksi jne. Haastateltavilta pyydetään lupa haastateltavana olemiseen. Luvassa kuvataan, miten tietoja käsitellään ja mihin niitä käytetään.
2.2 Miten aineiston omistajuuteen, tekijänoikeuksiin ja immateriaalioikeuksiin liittyviä asioita hallitaan? Estävätkö tekijänoikeudet, käyttöoikeudet tai muut rajoitukset aineiston käyttämisen tai jakamisen?
Haastattelutiedot eivät ole tekijänoikeuksien takana. Tiedot ovat kuitenkin salassa pidettäviä haastateltavien yksityisyyssuojan turvaamisen vuoksi.
3. DOKUMENTOINTI JA METATIEDOT

3.1 Miten dokumentoit aineistosi, jotta se on löydettävissä, saavutettavissa, yhteen toimivaa ja uudelleen käytettävissä sekä itseäsi että muita varten? Millaisia metatietoja käytetään, joita voidaan myöhemmin ymmärtää ja käyttää?

Aineiston äänitteet käsitellään siten, että ulkopuoliset eivät niitä kuule. Litteroinnissa on täten aina kuulokkeet päässä. Litterointi tapahtuu myös salasanasuojatusti.

4. TALLENTAMINEN TUTKIMUKSEN AIKANA

4.1 Miten säilytät tutkimusaineistosi tietoturvalisella tavalla tutkimuksen aikana?

Kaikki materiaali tallennetaan ulkoisen, salasanasuojatun muistilaitteen taakse.

4.2 Kuka valvoo pääsyä aineistoon ja miten suojattua pääsyä aineistoon valvotaan?

Opinnäytetyön tekijöillä on ainoastaan pääsy haastattelumateriaaliin. Aineisto pysyy yhteisen, salasanasuojatun järjestelmän takana.

5. AINEISTON AVAAMINEN, JULKAISEMINEN JA ARKISTOINTI TUTKIMUKSEN PÄÄTTYTTYÄ

5.1 Mikä osa aineistosta voidaan asettaa avoimesti saataville tai julkaista? Missä ja milloin aineisto tai siihen liittyvät metatiedot asetetaan saataville? Miten kauan säilytät aineistoa?

Äänitallenteita säilytetään yksi vuosi ja tämän jälkeen ne tuhotaan. Litteraatit tuhotaan viiden vuoden kuluttua.

5.2 Miten tutkimusaineisto hävitetään tai arkistoidaan tutkimuksen päätyttyä? Mikäli tutkimusaineisto ja tunnistetiedot hävitetään kokonaisuudessaan, miten ja milloin se tapahtuu? Mikäli tutkimusaineisto säilytetään ilman tunnistetietoja, miten tunnistetiedot hävitetään ja anonymisointi tapahtuu?

Haastateltava litteroi haastattelut anonymisoiden. Litteroinnista koostetaan raportti, mitä käytetään opinnäytetyön aineistona. Äänitallenteet ovat myös opinnäytetyöparin mahdollista saada. Äänitallenteita säilytetään yksi vuosi ja tämän jälkeen ne tuhotaan poistamalla. Litteraatit tuhotaan viiden vuoden kuluttua poistamalla.

6. AINEISTONHALLINNAN VASTUUT JA RESURSSIT

6.1 Ketkä vastaavat aineistonhallintaan liittyvistä tehtävistä tutkimuksen elinkaaren aikana? Arvioi myös aineistonhallintaan tarvittavat resurssit (esim. taloudelliset, ajalliset, työmäärään liittyvät).

Opinnäytetyöntekijät hankkivat tarkoitusta varten soveltuvan alustan ja vastaa aineiston huolellisesta säilyttämisestä sekä hävittämisestä.